

Juhlakirja ja kartta

Kielitieteen kentän kartoitusta. Toimittaneet ESA ITKONEN, ANNELI PAJUNEN ja TIMO HAUKIOJA. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 39. Turku 1992. 225 s.

Esa Itkonen, Anneli Pajunen ja Timo Haukioja ovat toimittaneet artikkelikokoelman, joka teoksen esipuheen mukaan juhlistaa Itkonen 10-vuotisen apulaisprofessoriuden ohella Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlaa. Teos on kuudentoista artikkelin kooste kielentutkimuksen laidasta laitaan¹. Ehkä vähän laajemminkin.

¹ Artikkelit ovat seuraavat: Raimo Anttila: Etymologiasta – esimerkiksi, Timo Haukioja: Eleistä ja niiden suhteesta kieleen, Tuomas Huomo: Kontrastiivinen tutkimus, kielitypologia ja sanajärjestys, Esa Itkonen: Arvovapauden vs. arvosidonnaisuuden ongelma kielitieteen historiografiassa, Esa Itkonen: 'Analogian' käsite ja sen rooli kognitiivisessa kielitieteessä, Esa Itkonen: Kielitieteen filosofian 'ikuisuuskyseymys': havaintoja vuoden 1976 jälkeisestä keskustelusta, Kristiina Jokinen: Pragmatiikka ja dialogien hallinta, Tapio Korte: Pronominin kvasi-indikatorisesta tulkinnasta, Pirkko Kukkonen: Foneettiset poikkeamat afaattisessa puheessa, Martti Nyman: Kaukana ja

Teoksen runkona on joukko Turun yliopistossa vuosina 1989–1991 pidettyjä yleisen kielitieteen jatkokoulutukseen liittyviä esitelmia. Näiden lisäksi teokseen on liitetty alan opettajien ja jatko-opiskelijoiden laatimia artikkeleita. Kirjoitukset on sijoitettu teokseen tekijöittensä mukaiseen aakkosjärjestykseen ilman toimittajien huomautuksia tai selvennyksiä. Vain esipuhe ja yhdet ainoat toimituskunnan lisäämät sulkumerkit² edustavat toimitetun teoksen takana olevia toimittajia. Pidän tätä teoksen puutteena.

Kirjan artikkeleista suurin osa on kiintoisaa luettavaa. Tämä adjektiivinen vain kuvaa valitettavan huonosti niiden sisältöä sen tarkemmin – kunnollisen arvion antamiseen tarvittaisiin kuusitoista arvioijaa. Esimerkiksi Anttilan artikkeli etymologiasta, Kukosen artikkeli afasiasta ja Pajusen artikkeli kielityypologiasta ovat kukin lajissaan niin vakuuttavan erikoistuneita, etten todellakaan uskalla niitä arvioida. Vastaavalla tavalla vaikutelmani Silanderin ja Suomen kognitiotieteellis-komputationaalislingvististen artikkelien ja Perkon eksistentiaalilauseiden analyysin »esiparadigmaattisuudesta» tai pinnallisuudesta saattaa olla aiheellinen, mutta lienee parasta pitää suusäkkiä myöten – kenties olenkin erehtynyt niiden tieteellisestä genrestä ja esitän täten arvioni kevyin eväin.

kuitenkin niin lähellä? Tutkielma vierisuh-teista, Anneli Pajunen: Absoluuttinen vai implikaatiivinen universaali? Jari Perko: Suomen eksistentiaalilauseesta, Timo Riiho: Pronominisyntaksin ongelma muinaisportugalissa, Terhi Rissanen: Näkökulman vaihtamisesta suomalaisessa viittomakielessä, Tomi Silander: Cogito, therefore I sum, Kari Suomi: Malli puheen sentraalisista edustumista ja prosesseista.

² Sivulla 202 toimituskunta on kirjannut asennoitumistaan tietokonelingvistiikkaan lisäämällä seuraavan virkkeen sulkumerkit: »Samaan aikaan tiedeyhteisön toisella laidalla, tai ainakin kunnioi(te)ttavan välimatkan päässä, on käyty keskustelua autonomisesta kielitieteestä.»

Tässä suhteessa Jokisen artikkeli tietokoneistetusta pragmatiikasta, Kortteen esitys loogisen semantiikan alalta ja Nymanin »tutkielma vierisuh-teista» eri kielioppimalleissa ansaitsevat erityistä kiitosta siitä selkeydestä, jolla ne asettavat tehtävänsä ja pitäytyvät siinä.

Tämäntyyllisen artikkelikokoelman toimittaminen on vaativaa työtä useastakin syystä. Keräämällä yksin kansiin joukko sekalaisia artikkeleja tullaan ilmaisseeksi niillä olevan jotain yhteistä. Onko lukijan velvollisuutena tai oikeutena leikkiä salapoliisia, joka pyrkii arvaamaan tämän yhdistävän tekijän? Eikö toimittajien tulisi pikemmin käyttää alan tuntemustaan lukijan ohjaamiseen? Vastausta ei varmaankaan voida antaa suoralta kädeltä.

Eikä pelkästään lukija ole eksyksissä tällaisessa tilanteessa, vaan kirjoittajien on yhtä vaikeata aavistaa kohderyhmäänsä. Toimittajat eivät ole erotelleet toisistaan edes jatkokoulutukseen käytettyjä esitelmia erikseen artikkeleista. Olisi oletettavissa, että esitelmä, joka on alunperin kirjoitettu jatkokoulutusseminaariin, olisi täten suunnattu jatkokoulutettaville. Kuinka on sitten laita artikkelin, joka on erikseen pyydetty teokseen kielitieteen kentän kartoituksesta?

Näen teoksen ansiona sen rehellisyyden, jolla se osoittaa kartoitustehtävänsä mittavuuden. Artikkelien aiheet edustavat laajaa otosta kielitieteen kentästä, ja tällaisella laaja-alaisuudella voidaan välttyä keskustan ja periferian ristiriidalta: toisella tavalla toimitettu teos lähestyisi aihettaan asettamalla keskelle jonkinlaisen »oikeaoppisen» kielitieteen ja etäännyttäisi lukijaansa huomamaan kuinka kauas »oikeasta kielitieteestä» jokin haara tai aihehma johtaa.

Kartoittavaa päämäärää palvelee myös se, että käsitellyt aiheet on tiukasti eristetty toisistaan. Esimerkiksi Haukiojan ja Rissanen artikkelit käsittelevät edellinen eleiden ja kielen suhdetta ja jälkimmäinen näkökulman vaihtamista viittomakielessä. Lukija on havaitsevinaan yhteyksiä näiden välillä, mutta tämän havainnon tekeminen jätetään lukijalle itselleen. Kumpikin kirjoittajista näyttää toimivan omassa saarekkeessaan,

omaa robinsonadiaan eläen. Käsillä olevan teoksen toimittajat kunnioittavat tätä erityisyyttä ja jättävät asiat kuten ne ovat. Täten voidaan sanoa, että kirja kartoittaa kielitieteen kenttää ilmentäen eleettömyydellään alueen laajuutta, pirstoutuneisuutta ja yhteismitattomuutta. Artikkelien valikoima on niin hajanainen, että lukija joutuu vakavissaan miettimään, onko niillä mitään yhteistä.

Onko termi »kartoitus» valittu teoksen otsikkoon, jotta kielen ikonisuus nousisi etualalle? Harvoja yhdistäviä tekijöitä teoksen artikkeleille (ei tosin kaikille) on kognitiivis-psykologinen asenne. Kielen osalueta tarkastellaan rinnakkain maailman rakenteen kanssa käyttäen ihmisen kognitiivisia kykyjä tarvittavana sääntöjä kantavana väliaineena. Ikonisuus kielessä tarjoaa kielitieteilijälle tilaisuuden selittämiseen pelkän kuvaamisen sijasta – tässäkö kielitieteen kentän yhteinen tekijä?

Kartta on todellakin malliesimerkki ikonista: se muistuttaa jollain tavalla kohdettaan. Tämä artikkelikokoelma on kartta, jonka mittakaava muuttuu tai puuttuu ja jossa on paljon valkoisia läikkiä. Artikkelien muodostamat saarekkeet ovat jotenkin suhteessa toisiinsa, kuten myös suhteessa kokonaisuuteen, jota ne kartoittavat. Näistä palasista ei muodostu valmista palapeliä. Paloista voi korkeintaan nähdä kahden palan kuuluvan melko lähelle toisiaan, mikäli ne kuuluvat samaan palapeliin.

Itse palapelimetafora herättää kysymyksen niistä olettamuksista, joita tieteellisen toiminnan luonteesta tehdään: saataisiinko kielitieteen palapeli valmiiksi, kokonaiseksi, jos kaikki palat vain löydettäisiin ja pantaisiin paikoilleen?

Tällaisen artikkelikokoelman muodostaman kartan topologia on litteä. Ovatko kartalla näkyvät saarekkeet huippuja, jotka erottuvat, kohoavat esiin keskinkertaisuuden merestä? Tätä osoittaa teoksen esipuheessa esitetty viittaus normaaleihin karsintamenettelyihin, joilla artikkelit on valittu ja joilla ne on jo asetettu paremmuusjärjestykseen.

Tällöin joudunkin perumaan sen, mitä sa-

noin teoksen edustavuudesta. Huomaankin yllättäen, että artikkelien joukossa ei esiinny keskusteluntutkimusta, naistutkimusta, tyyliintutkimusta, tekstilingvistiikkaa, semiotiikkaa, retoriikkaa, sosiolingvistiikkaa tms. Onko kyseessä jonkinlainen sattuma? Eikö tällaista tutkimusta tehdä, eikö sen taso ole riittävän korkea, eikö se ole kiinnostaisaa? Tai siis lopulta: onko se perifeeristä?

Yllättäen kirja tarjoaa kuin tarjoaakin mittakaavan tai luenta-avaimen esitettyjen ja esittämättä jätettyjen aiheiden suhteuttamiseksi. Teoksen nimiöledellä poiketaan teoksen »yksinkertaistavasta» aakkosjärjestyksessä esittämisestä: kirjan toimittajat luetellaan järjestyksessä »Itkonen – Pajunen – Haukioja». Esipuhe toistaa kaikuna metaforaa FIRST IS BETTER: teoksen artikkeleiden kirjoittajina mainitaan oppiaineen »vakituiset opettajat, tuntiopettajat ja jatko-opiskelijat». Jako ensimmäisen, toisen ja kolmannen luokan tieteentekijöihin ja siten tieteeseen on selvä.

PEPE RIUKULA